

Richard RÉTI

Nové ideje v šachu

Nakladatelství RIGOLA

Vídeň – Berlín – Lipsko – Mnichov 1922

Překlad – Dr. Antonín Čížek

Redakce a jazyková úprava – Antonín Čížek

© Antonín Čížek, 2015

Předmluva

Tato kniha nechce být učebnicí, všemu poučnému jsem se snažil vyhnout. Není také systematická, ale obsahuje jednotlivé články, z nichž by každý mohl stát samostatně. Ale ve svém celku mohou být, jak doufám, vhodné pro uvedení čtenáře do myšlenkového pochodu nejmladší generace.

V posledních šachových turnajích – počínaje Mannheimem 1914 – dosáhli čtyři mistři největších úspěchů.

Byli to Aljechin, Bogoljubov, Breyer a autor této knihy.

Jsem dalek toho hodnotit vnější výsledky jako přesné měřítko. Ale v každém případě můžeme z těchto výsledků usoudit, že nové myšlenky, jimiž se necháme vést v našem průvodci, obsahují nějakou pravdu.

A přece jsou tyto nové myšlenky příčinou, že je snad i dnes naše hra považována za vyumělkovanou, za barokní, že byli kritikové, kteří se domnívali, že bychom dosáhli ještě lepších výsledků, kdybychom se chtěli jen učit hrát „zdravě“. Nepochopili, že právě to, co se jim zdálo nezdravé, je vědomým počátkem nové šachové techniky, která představuje velký díl tajemství našich výsledků.

V posledních letech jsem se v novinových člancích častěji pokusil srozumitelně vyložit něco o těchto nových myšlenkách. Zde jsem jen sebral tyto starší práce, něco změnil, mnohé připojil a všechno plánovitě uspořádal.

První díl obsahuje charakteristiky starších mistrů.

O těch jsem něco (kap. 7, 8, 10, 11, 12 a 13) již v letech 1917–1919 v hrubých rysech napsal. – Přejal jsem tyto věci do knihy, protože znalost starších způsobů hry je nezbytná, abychom porozuměli novému způsobu.

Druhý díl obsahuje nové úlohy, které se naskýtají myslícímu šachistovi, a pokus o jejich bližší výklad.

Autor

První díl – STARŠÍ MISTŘI

1. Nesmrtelná partie

Anderssen – Kieseritzky, Londýn 1851

1. e2-e4 e7-e5
2. f2-f4 e5xf4
3. Sf1-c4 Dd8-h4+
4. Ke1-f1 b7-b5

Protigambit, jemuž nelze upřít oprávnění, neboť černý tím získává možnost postavit dámského střelce na dobré pole b7.

5. Sc4xb5 Jg8-f6

Zde máme skoro dojem, že černý zapomněl na záměr svého posledního tahu. Jako příprava pro Jf6 nebyl tah b5 přece nutný.

6. Jg1-f3 Dh4-h6

Dáma zde stojí velmi špatně a nadto je vystavena útokům na diagonále střelce Sc1. Mnohem lepší bylo Dh5.

7. d2-d3 Jf6-h5

Nyní vidíme účel tahu 6. ... Dh6. Černý hrozí získat kvalitu tahem Jg3+. A jen pro tuto jedinou hrozbu, která může mít úspěch, jen pokud ji bílý přehlédne, staví Kieseritzky dámu a jezdce na tak nevhodná pole. Tak špatně by dnes nehrál ani jeden kavárenský hráč. Ale to byl styl tehdejší doby.

8. Jf3-h4 Dh6-g5
9. Jh4-f5 c7-c6

Na jedné straně se nestalo nic, tak černý dělá opět tah na druhém křídle.

10. g2-g4! Jh5-f6
11. Vh1-g1 c6xb5
12. h2-h4 Dg5-g6
13. h4-h5 Dg6-g5
14. Ddl-f3 Jf6-g8
15. Sclxf4 Dg5-f6

Moderní hráč by již pravděpodobně měl dost toho, aby vystavoval svou dámu stále nepřátelským útokům, a hrál by Dd8... Ale tehdy byla rozhodující skutečnost, že z f6 hrozilo braní na b2.

16. Jbl-c3

A nyní měl černý již nejvyšší čas zajistit své postavení tahem Sb7. Ale on mohl opět udělat útočný tah a tu již neexistují žádné úvahy.

16 ... Sf8-c5

I nejslabší hráč by dnes byl tak chytrý, aby netáhl střelcem na c5, ale dříve by se přesvědčil, zda bílý nemůže odpovědět d3-d4 se ziskem tempa. A skutečně by zde 17. d4! s následujícím 18. Jd5 vyhrálo v několika tazích. Místo toho hrál Anderssen ihned

17. Jc3-d5?

neboť ani on nemohl překročit hranice své doby. Ale i tam, kde hraje špatně, nás nutí jeho fantazie k obdivu.

17. Df6xb2

18. Sf4-d6 Db2xal+

19. Kf1-e2 Sc5xgl??

Černý zjevně věří, že hra vybijecí šach a že každou stojící bílou figuru musí brát. Jinak je přece zcela, nepochopitelné, že v této nedobré situaci odvádí ještě svého střelce, aby bral bezpečnou věž Vg1. Je velmi sporné, zda by byl mohl bílý vyhrát po 19. ... Dd2!

20. e4-e5!

Nyní nemůže černý krýt bod g7 a musí odrážet hrozící dvoutahový mat.

20. ... Jb8-a6?

Ještě jedna chyba. Čigorin však dokázal, že černé postavení se již nedá udržet.

21. Jf5xg7+ Ke8-d8

22. Df3-f6+ Jg8xf6

23. Sd6-e7 mat

Nesmrtelná partie i přes její četné chyby. Neboť její chyby jsou chyby pocházející od ducha doby, ale její nesmrtelná krása spočívá v nesmrtelných myšlenkách Anderssenova ducha.

2. František Gutmayer

Prosím velké mistry minulosti za prominutí, že tuto kapitolu jim věnovaného dílu nadepisuji *Gutmayer*. Samozřejmě ho nepovažuji za jednoho z nich. Ale je to on, kdo se v bezpočetných a mnohačetných knihách vydává za autorizovaného apoštola starších mistrů. A kdyby to šlo podle jeho přání, stlačil by rád šachy na úroveň minulých desetiletí.

Nyní se mě vážní šachoví přátelé zeptají, proč pokládám za nutné zabývat se tímto mužem v samostatné kapitole. Skutečně pokládám osobnost Gutmayerovu za ne příliš významnou, ale jak také dokazuje velký odstavec jeho knihy, je jeho názor názorem velkého množství všech těch, kdo šachu vůbec nerozumějí. Opakuje se to v literatuře, v hudbě a v každém umění: velké publikum nemůže pochopit nové, neobvyklé, ale má trochu pochopení pro staré a často viděné nebo slyšené.

Ale tito lidé si jsou zpravidla dobře vědomi svých nedostatečných odborných znalostí a ponechávají si úsudek pro sebe.

V šachu je tomu jinak. Zde mnozí, kdo se dříve neprojevovali, našli v Gutmayerovi vůdce, který se neostýchá vyvolávat svou pošetilstvo do světa a vyhlašovat ji za nejvyšší moudrost. A to je důvod, proč věnuji samostatnou kapitolu Gutmayerovi, muži, který se musel v amatérských turnajích spokojit se skromnými místy a přesto se osměluje lámat hůl nad velkými mistry. Není sice žádnou osobností, ale pro mne je představitelem druhu tuctového šachisty, jakého potkáme všude, který horuje pro Morphyho, když je mrtev, a předhazuje mu suchou hru, když žije, který je přesvědčen, že mistři snad hrají lépe než on, ale on má krásnější myšlenky.

Tento Gutmayer, jemuž se snad v padesátých letech podařilo pochopit Steinitze, je nyní tak daleko, že Morphymu rozumí alespoň částečně. A věří, co je pro něj novým zjevením, je asi nové pro každého druhého, a tento jediný paprsek, který pronikl do jeho ducha, zpracovává v řadě knih.

Že však ještě úplně nerozumí ani svému Morphymu, uvidíme později.

3. Kombinační a poziční hra

Laik věří, že převaha šachového mistra spočívá v tom, že dovede dopředu propočítat 3 až 4 a někdy i 10 až 20 tahů. Takoví šachoví zájemci jsou vždy velmi udiveni, když jim na otázku, kolik tahů obvykle promýšlím dopředu, podle pravdy odpovídám, že pravidelně nejednou jen jeden.

S málem matematiky bychom lehce viděli, jak je nemožné a z druhé strany obecně i neúčelné chtít předvídat přesný sled tahů. Uvažujme o postavení, v němž neexistují ostré hrozby, o běžné pokojné pozici. Potom jsme jistě počítali skromně, jestliže předpokládáme, že každá strana má po každé průměrně tři možné tahy, které musíme vzít v úvahu, chceme-li vůbec počítat dopředu. Kdybych chtěl nyní propočítat všechny varianty, měl bych, když bych chtěl propočítat ve všech variantách jeden plný tah – tj. jeden tah ode mne a jeden od protivníka – k úvaze již $3 \text{ na } 2 = 9$ různých variant. Při dvou plných tazích by byl počet možností již $3 \text{ na } 4 = 81$, takže jejich propočítání je možné nejvýše v korespondenčním šachu. Kdybychom chtěli propočítat 3 tahy bílého a černého, byl by počet variant $3 \text{ na } 6 = 729$, což už nelze prakticky provést.

A i kdybychom si dali tu námahu, jaká by za to byla odměna? Propočítávání variant by mělo smysl jen, pokud bychom na konci chtěli v daných postaveních uvidět, které pokračování je nejvýhodnější. Ale v klidném postavení nemůžeme předpokládat, že po třech předem propočítaných tazích se již výsledek stane zřetelným. A podle názoru laiků, kteří si myslí, že v šachu jsou všechno jen kombinace, bychom museli počítat ještě dále a je jasné, s jakou nad všechny lidské výpočty jdoucí rychlostí by narůstal počet variant po několika málo tazích.

Když to tedy není kombinace, jak se šachista rozhodne pro určitý tah? Každý šachista – nejslabší i nejsilnější – má – vědomě či podvědomě – jisté obecné zásady, jimiž se nechává vést při volbě tahu. Slabý hráč bude mít asi primitivní zásady, podle nichž bude chtít zajistit své kameny, kameny protivníkovy napadat nebo brát, nebo podle jednoho starého kavárenského pravidla bude mít radost,

když může říci protivníkovi: „šach“. Ještě u největších mistrů před Morphy se dá konstatovat, že vždy dělali defenzivní nebo agresivní tahy. Morphy byl první, kdo hrál podle pravidla, které se později stalo obecným majetkem šachistů, každým tahem vyvíjet své figury.

Příklad: Normální postavení Evansova gambitu získáváme po tazích:

1. e2-e4	e7-e5
2. Jg1-f3	Jb8-c6
3. Sf1-c4	Sf8-c5
4. b2-b4	Sc5xb4
5. c2-c3	Sb4-a5
6. d2-d4	e5xd4
7. 0-0	d7-d6
8. c3xd4	Sa5-b6

Postavení po 8. ... Sa5-b6

Před Morphy zde byl nejužívanějším pokračováním 9. d5, zřejmý útočný tah, který by dnešní hráč jistě nedělal, protože zastavuje střelce Sc4 a vzdává se ovládnání pole e5. Dále se hrávalo 9. Sb2 s hrozbou 10. d5 s dvojitým útokem a konečně 9. h3, což je čistě defenzivní tah.

Teprve díky příkladu Morphyho se stal běžným jednoduchý vývinový tah 9. Jc3, který se nám zdá nejpřirozenějším.

Takový způsob hry šachu, u něhož nepočítáváme jednotlivé tahy, nýbrž se dáme vést obecnými principy, nazýváme poziční hrou.

Kombinovat můžeme v šachu jen tam, kde je počet předem propočítatelných možností omezen, tj. když vlastní tahy nutí protivníka ke zcela konkrétním protitahům. To se může stát, když můj tah obsahuje jistou hrozbu, kterou může protivník zneškodnit jen jedním nebo v každém případě jen zcela malým počtem tahů, nebo když měním protivníkovi kámen a dále když dávám šach. Vlastní kombinace tedy vždy obsahuje protivníkovy vynucené tahy. Jen v takových případech je možné počítat velmi daleko, 20 i více tahů, protože počet různých variant zůstává přece jen velmi skromný.

Vidíme tedy, že poziční a kombinační hra nejdou proti sobě, ale vzájemně se doplňují. Zahájení nějaké partie se bude hrát pozičně, ale k rozhodnutí dojde zpravidla kombinačně. Tak je třeba rozumět Laskerově větě: „Poziční hra je přípravou pro hru kombinační.“

4. Otevřená hra – Paul Morphy

Morphyho zásadní postup na poli šachové techniky, tj. v poznání posícní principů, které byly později obecně uznány, se dá shrnout do dvou vět:

První princip, který již známe, říká, že máme podle možnosti každým tahem usilovat o vývin. Druhý princip je poznání, že lepší vývin se uplatní tím více, čím otevřenější je postavení; že je tedy v zájmu lépe vyvinutého hráče hru otevřít, v zájmu špatně vyvinutého hráče držet hru co nejdéle zavřenou. Poněvadž Morphy – první, kdo od počátku partie důsledně každým tahem vyvíjel figury – byl zpravidla lépe vyvinut než jeho protivník, snažil se dosáhnout co nejotevřenější hry, otevřít si linie pro věže a střelce, z čehož Gutmayer, a jak všichni ti ostatní papouškové Morphyho jmenují, odvodil chybné pravidlo, že vždy máme snažit otevřít všechny linie.

Uvedeme zde několik Morphyho charakteristických partií.

Morphy (bez Va1) – amatér

1. e2-e4	e7-e5
2. Jg1-f3	Jb8-c6
3. Sf1-c4	Sf8-c5
4- b2-b4	Sc5xb4
5. c2-c3	Sb4-a5
6. d2-d4	e5xd4
7. 0-0	Sa5-b6
8. c3xd4	d7-d6

Znamé zahajovací postavení. Všimněme si, jak Morphy dělá podle možnosti jen samé vývinové tahy a černý, který hraje podle starých principů, provádí samé útočné tahy.

9. Jb1-c3	Jc6-a5
10. Sc4-d3	Sc8-g4

Lepší vývin nabízel zřejmě Je7, ale tah v textu útočí.

11. Sc1-e3	Dd8-f6

Útočný tah, ale ve skutečnosti vývinová chyba, protože uvádí dámu předčasně do hry.

12. Jc3-d5	Df6-d8
13. h2-h3	Sg4xf3
14. Dd1xf3	Jg8-f6

Nyní přichází vývin příliš pozdě a Morphy vyhrává půvabnou kombinací.

15. Se3-g5!	Sb6xd4
16. e4-e5!	Sd4xe5
17. Vf1-e1	0-0
18. Ve1-e5	d6xe3
19. Jd5xf6+	g7xf6
20. Sg5xf6	

získává dámu i partii.

Tato partie nám dává také příležitost, abychom promluvili o oběti pěšců tak charakteristické pro Morphyho . Morphy měl totiž díky svému vývinovému principu ve hře často věže a střelce, a to dříve než jeho protivník rošoval. Tyto figury potřebují pro svou činnost otevřené linie. Předčasné oběti pěšců u Morphyho sledovaly jen cíl otevřít linie a prováděly se tedy čistě posíčně bez přesného propočtu. Jako příklad uvedeme další partii.

Schulten – Morphy

1. e2-e4	e7-e5
2. f2-f4	d7-d5
3. e4xd5	e5-e4
4. Jb1-c3	Jg8-f6
5. d2-d3	Sf8-b4
6. Scl-d2	e4-e3!

Otevírá sloupec e.

7. Sd2-e3	0-0
8. Se3-d2	Sb4xc3
9. b2xc3	Vf8-e8+

10. Sfl-e2	Sc8-g4
11. c3-c4	c7-c6!

Provokuje k otevření sloupce d.

12. d5xc6?	Jb8xc6
13. Ke1-f1	

Až dosud hrál Morphy pozičně, tedy podle svých obecných principů. Nyní následuje kombinační hra; předem přesně propočítané tahy, které vyvolávají vynucené tahy.

13. ...	Ve8xe2
14. Jg1xe2	Jc6-d4
15. Dd1-b1	Sg4xe2+
16. Kfl-f2	Jf6-g4+
17. Kf2-gl	

Černý vynutí nyní mat v sedmi tazích.

17. ...	Jd4-f3+
18. g2xf3	Dd8-d4+
19. Kgl-g2	Dd4-f2+
20. Kg2-h3	Df2xf3+
21. Kh3-h4	Jg4-h6
22. h2-h3	Jh6-f5+
23. Kh4-g5	Df3-h5 mat

Obsahem řady dalších charakteristických a pro vývoj šachové techniky významných partií Morphyho je, že jeho protivníci, kteří neznali princip, že otevření hry přichází vhod tomu, kdo je lépe vyvinut, s úmyslem osvobodit se předsouvali při nedostatečném vývinu pěšce a tím jen otvírali nepřátelským figurám vhodné cesty.

Morphy – amatér

1. e2-e4	e7-e5
2. Jg1-f3	Jd8-c6
3. Sf1-c4	Sf8-c5
4. b2-b4	Sc5xb4
5. c2-c3	Sb4-c5

6.	d2-d4	e5xd4
7.	c3xd4	Sc5-b6
8.	0-0	Jc6-a5
9.	Sc4-d3	d7-d5?

Chybné otevření, které uvolňuje bílé věži sloupec e a střelci c1 diagonálu a3-f8. Lépe bylo 9. ... d6.

10.	e4xd5	Dd8xd5
11.	Sc1-a3	Sc8-e6
12.	Jb1-c3	Dd5-d7

13. d4-d5!

Morphyho charakteristická oběť pěšce otevírá také ještě sloupec d.

13. ...	Se6xd5
14.	Jc3xd5
15.	Sd3-b5+
16.	Vf1-e1+

a vyhrává.

Obsah

Předmluva	3
První díl – STARŠÍ MISTŘI	4
1. Nesmrtelná partie	5
2. František Gutmayer	8
3. Kombinační a poziční hra	9
4. Otevřená hra – Paul Morphy	12
5. Zavřená hra – William Steinitz	16
6. Co nám dělá v šachu radost	19
7. Lasker (1917)	20
8. Rudolf Charousek (1918)	25
9. Blackburne – Charousek	26
10. Shlechter – Rubinstein (1918)	29
11. Rubinstein – poslední (1918)	31
12. Velmistrovský turnaj (1918)	33
13. Schlechterův styl (1918)	35
14. Jedna stará otázka	36
Druhý díl – NOVÉ MYŠLENKY	38
1. Capablanca	39
2. Capablanca – amatér	44
3. Capablanca – NN	46
4. Hypermoderní styl	48
5. Jedno komplikované postavení	50
6. Aljechin	52
7. Aljechin – Fahrni	54
8. Aljechin – Bogoljubov	56
9. Breyer	58
10. Breyer – Dr. Esser	60
11. Breyer – Havasi	63
12. Breyer – Réti	66

13. Bogoljubov	69
14. Bogoljubov – Réti.....	70
15. Bogoljubov – NN.....	73
16. Bogoljubov, Réti, Spielmann - Englund, Jacobson, Nyholm a Olson.....	76
17. Tartakower	78
18. Euwe – Maróczy	81
19. Zápas Capablanca – Lasker	83
20. Reforma šachu	86
21. Závěr	88
Obsah	89